
Верховний
Суд

Касаційний господарський суд

Способи захисту у корпоративних спорах. Судова практика Верховного Суду.

Олеся Лукомська

начальник управління аналітичної та правової роботи Касаційного господарського суду
департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду

Способи захисту цивільного права чи інтересу

- ✓ Способи захисту цивільного права чи інтересу – це закріплені законом матеріально-правові заходи охоронного характеру, за допомогою яких проводиться поновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав, інтересів і вплив на правопорушника.
- ✓ Тобто це дії, спрямовані на запобігання порушенню або на відновлення порушеного, невизнаного, оспорюваного цивільного права чи інтересу. Такі способи мають бути доступними й ефективними

постанови ВПС ВС від 22.08.2018 у справі №925/1265/16; від 29.05.2019 у справі № 310/11024/15-ц; від 01.04.2020 у справі № 610/1030/18

Застосування конкретного способу захисту

- ✓ Застосування конкретного способу захисту цивільного права залежить як від змісту права чи інтересу, за захистом якого звернулася особа, так і від характеру його порушення, невизнання або оспорювання. Такі право чи інтерес мають бути захищені судом у спосіб, який є ефективним, тобто таким, що відповідає змісту відповідного права чи інтересу, характеру його порушення, невизнання або оспорювання та спричиненим цими діями наслідкам.

постанови ВПС ВС від 05.06.2018 у справі №338/180/17; від 01.10.2019 у справі № 910/3907/18; від 15.02.2023 у справі № 910/18214/19

Оцінка належності способу захисту

- ✓ Оцінюючи належність обраного позивачем способу захисту та обґрунтовуючи відповідний висновок щодо нього, суди мають **враховувати його ефективність**. Це означає, що вимога про захист цивільного права має відповідати змісту порушеного права, характеру правопорушення, а також забезпечувати поновлення порушеного права, а в разі неможливості такого поновлення гарантувати особі можливість отримання нею відповідного відшкодування.
- ✓ Спосіб захисту права або інтересу має бути таким, щоб у позивача **не виникла необхідність повторного звернення до суду**.

Оцінка належності та ефективності способу захисту

Розглядаючи справу, суд має з`ясувати:

- ✓ 1) з яких саме правовідносин сторін виник спір;
- ✓ 2) чи передбачений обраний позивачем спосіб захисту законом або договором;
- ✓ 3) чи передбачений законом або договором ефективний спосіб захисту порушеного права позивача;
- ✓ 4) чи є спосіб захисту, обраний позивачем, ефективним для захисту його порушеного права у спірних правовідносинах.

Якщо суд дійде висновку, що обраний позивачем спосіб захисту не передбачений законом або договором та/або є неефективним для захисту порушеного права позивача, у цих правовідносинах його **позовні вимоги не підлягають задоволенню**.

Не вирішує спір
остаточно /
є потреба у
поданні нових
позовів

Неефективний
спосіб захисту
корпоративних
прав

Не відновлює
права позивача

Порушує права (інтереси)
третіх осіб (які часто
не є учасниками
юридичної особи)

Витребування частки у статутному капіталі

- ✓ Позовні вимоги у цій справі стосуються визнання недійсними рішення загальних зборів учасників, договору купівлі-продажу частки в статутному капіталі, статуту, а також скасування рішень державного реєстратора.
- ✓ Аналіз заявлених вимог свідчить про прагнення позивача відновити становище, яке існувало до стверджуваного ним порушення його прав та інтересів, тобто прагне відновити себе у складі учасників ТОВ

Витребування частки у статутному капіталі

- ✓ Оскільки після прийняття оскаржуваного рішення загальних зборів **розмір статутного капіталу не змінився**, а **змінився склад учасників** товариства, то суди попередніх інстанцій правильно зазначили, що ефективним способом захисту у такому випадку є вимога про витребування у ОСОБА_2 частки у статутному капіталі ТОВ.
- ✓ Верховний Суд неодноразово робив висновок, що у подібних спірних правовідносинах належним способом захисту є витребування власником майна із чужого незаконного володіння (віндикаційний позов). Верховний Суд також звертав увагу, що у такому випадку **недоцільно оскаржувати весь ланцюжок правочинів**, які були укладені після вибуття майна із володіння власника.

Витребування частки у статутному капіталі

- ✓ Верховний Суд вважає належним та ефективним обраний позивачкою спосіб захисту шляхом заявлення до володільця частки (особи, щодо якої у ЄДР містяться відомості як про власника спірної частки) вимоги про витребування частки у статутному капіталі товариства, адже у разі витребування за рішенням суду на користь позивачки 100% частки у статутному капіталі ТОВ на підставі підп."е" п.3 ч.5 ст.17 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань" право позивачки на цю частку могло б бути поновлене.
- ✓ Проте, позивачка **не довела незаконність позасудового звернення стягнення на предмет застави, відповідно й незаконність вибуття з її володіння частки у розмірі 100% статутного капіталу ТОВ та, як наслідок, наявність у неї відповідного права (охоронюваного законом інтересу), який би підлягав захисту в судовому порядку з урахуванням належності обраного нею способу захисту.**

- ✓ Витребування (переведення прав) частки **не є єдиною можливим способом захисту** прав позивача у спорі з учасниками, які вступили до товариства. Навпаки такі способи захисту **застосовуються у чітко визначених законом випадках**, зокрема: якщо відповідач незаконно заволодів часткою позивача (належним способом захисту є витребування частки у особи, що незаконно заволоділа без відповідної правової підстави відповідно до ст.387 ЦК України); якщо порушено переважне право учасником на придбання частки (належним способом захисту є переведення прав покупця); якщо частка була набута безвідплатно в особи, яка не мала права його відчужувати (належним способом захисту є витребування від добросовісного набувача у всіх випадках відповідно до ч.2 ст.388 ЦК України); якщо частка була набута оплатно в особи, яка не мала права його відчужувати (належним способом є витребування від добросовісного набувача у випадках, передбачених у ч.1 ст.388 ЦК України).

Визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників у товаристві

- ✓ Ухвалення судом рішення про визначення розміру статутного капіталу та часток учасників ТОВ **не є втручанням у виключну компетенцію загальних зборів** учасників товариства. Відповідно до ч.5 ст.11 ЦК України у випадках, встановлених актами цивільного законодавства, цивільні права та обов'язки можуть виникати з рішення суду.
- ✓ Суд зобов'язаний розглянути спір по суті заявлених вимог щодо законності виключення позивача зі складу учасників товариства, і з огляду на конкретні обставини справи оцінити аргументи сторін щодо підстав виключення учасника та поведінки всіх учасників товариства, встановити інші фактичні дані, які мають значення для вирішення справи. У такому разі господарський суд не підміняє собою загальні збори учасників товариства і не вирішує питання про виключення учасника з Товариства, а розглядає спір між колишнім та теперішніми учасниками щодо законності виключення позивача та вступу у товариство нових, тобто захищає права та інтереси фізичних і юридичних осіб (учасників ТОВ) у визначений законом спосіб, що є основним завданням господарського судочинства, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі (ч.2 ст.2 ГПК України).

постанова Корпоративної палати КГС ВС від 23.12.2023 у справі № 907/922/21

Визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників у товаристві

- ✓ За результатом розгляду такого спору **суд може ухвалити рішення про припинення права на участь у товаристві** шляхом задоволення позову про визначення розміру статутного капіталу та часток учасників товариства, що узгоджується з такими способами захисту, як визнання права; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення (пункти 1, 3 та 4 ч.2 ст.16 ЦК України).
- ✓ Відмова суду у вирішенні спору по суті між позивачем - колишнім учасником, якого було виключення, та товариством і теперішніми учасниками щодо законності виключення, що для позивача мало наслідком позбавлення корпоративних прав, з мотивів відсутності у суду компетенції (повноважень) втручатися у такі правовідносини суперечить ч.1 ст.8, ч.4 ст.13, частинам 1,4 ст.41, ч.2 ст.124 Конституції України і не узгоджується з п.1 ст.6 Конвенції, яка гарантує кожному право на звернення до суду з позовом щодо його прав та обов'язків цивільного характеру.

постанова Корпоративної палати КГС ВС від 23.12.2023 у справі № 907/922/21

Визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників у товаристві

- ✓ Після вибуття в учасника частки, з подальшою зміною розміру часток учасників товариства та зміною розміру статутного капіталу товариства, в учасника **немає іншого ефективного способу судового захисту порушеного права**, окрім як звернення до суду з вимогою про встановлення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства.
- ✓ Задоволення позову про визначення розміру статутного капіталу ТОВ та розмірів часток учасників у такому товаристві **сприятиме процесуальній економії** (відсутності необхідності для наступних позовів позивача) та встановленню стану правової визначеності у даних правовідносинах.

постанови КГС ВС від 08.02.2024 у справі № 910/5540/20; від 25.04.2024 у справі № 906/1012/22; від 31.10.2024 у справі № 918/124/23

- ✓ Позивач, обираючи правильний спосіб захисту (визначення розміру статутного капіталу та часток учасників), має формулювати свої позовні вимоги з урахуванням змін у розмірі статутного капіталу та складі учасників, які відбулися після його виключення, прав та інтересів інших учасників товариства.

Визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників у товаристві (додаткові вклади)

- ✓ Позивач, на виконання рішення загальних зборів учасників ТОВ вніс до статутного капіталу цього товариства додатковий вклад. Однак, всупереч ч.9 ст.18 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» результати внесення позивачем як учасником цього товариства додаткового вкладу, розміри часток учасників товариства та їх номінальної вартості з урахуванням фактично внесеного позивачем додаткового вкладу, а також збільшений розмір статутного капіталу товариства не були затверджені загальними зборами учасників ТОВ.
- ✓ Заявлені у цій справі позовні вимоги, які фактично направлені на затвердження збільшеного розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників товариства за результатами внесення позивачем як учасником товариства додаткового вкладу, що є виключною компетенцією загальних зборів учасників ТОВ і виходить за межі компетенції господарського суду, є неналежним способом захисту порушеного права, оскільки **суд не має права втручатися у господарсько-управлінську діяльність** товариства та брати на себе функції органів управління товариством.

постанова КГС ВС від 12.09.2024 у справі № 922/2145/21

Визнання недійсним договору купівлі-продажу частки

- ✓ Скаржниця заявила позовну вимогу про визнання недійсним вже виконаного договору купівлі-продажу частки у статутному капіталі юридичної особи, стороною якого вона не є. При цьому не вимагала від суду застосувати наслідки недійсності правочину (двосторонню реституцію).
- ✓ Визнання правочину недійсним не з метою домогтися відновлення власного порушеного права (та / або інтересу) у спосіб реституції, що застосовується між сторонами такого правочину, а з метою створити підстави для подальшого звернення з іншим позовом або преюдиційну обставину чи доказ для іншого судового провадження суперечать завданням господарського (цивільного) судочинства, наведеним у ч.1 ст.2 ГПК України.
- ✓ Окреме заявлення позовної вимоги про визнання виконаного / частково виконаного договору недійсним без вимоги про застосування наслідків його недійсності не є ефективним способом захисту, бо не призводить до поновлення майнових прав позивача

постанова КГС ВС від 21.06.2023 у справі № 912/318/22

Визнання недійсним договору купівлі-продажу частки

- ✓ Заявлено вимогу про визнання недійсним договору купівлі-продажу частки у статутному капіталі та припинення між відповідачами правовідносин, що виникли на підставі договору купівлі-продажу частки у статутному капіталі.
- ✓ Скаржниця вважає себе власницею частки у розмірі 100% статутного капіталу ПП, яка вибула з її володіння через низку дій відповідачів. Ця частка на момент звернення з позовом відповідно до даних ЄДР належала третій особі.
- ✓ Визнання недійсним оспорюваного договору призведе до повернення частки у розмірі 50% у власність саме третій особі, а не позивачки, що не відновить її прав, щодо порушення яких вона стверджує.
- ✓ **Належним способом** захисту є звернення до володільця частки з позовом про **витребування частки** із чужого незаконного володіння.

постанова КГС ВС від 18.05.2022 у справі № 914/1191/20

Неналежні способи захисту

- Визнання недійсним договору купівлі-продажу частки у разі порушення переважного права
- Визнання недійсним рішення загальних зборів

Належні способи захисту

- Переведення прав і обов'язків покупця
Постанова ВП ВС від 01.06.2021 у справі № 910/2388/20
Постанова КГС ВС від 24.11.2021 у справі № 925/1130/20
- Визначення розміру статутного капіталу товариства та розмірів часток учасників у такому товаристві АБО стягнення (витребування з володіння) з відповідача частки (частини частки) у статутному капіталі такого товариства
Постанови ВП ВС від 22.10.2019 у справі №923/876/16, від 17.12.2019 у справі №927/97/19, від 18.03.2020 у справі №466/6221/16-а, від 01.04.2020 у справі №813/1056/18;
Постанови КГС ВС від 18.05.2022 у справі № 914/1191/20, від 28.09.2022 у справі № 910/4277/21

- ✓ Предметом спору справі, що переглядається не заявлені вимоги щодо стягнення справедливої компенсації у спорах щодо неправомірно проведених процедур сквіз-аутів, а навпаки заявлено лише вимоги про визнання недійсним правочину без застосування правових наслідків, що й стало підставою для відмови в позові. За загальним правилом, недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю. У разі недійсності правочину кожна із сторін зобов'язана повернути другій стороні у натурі все, що вона одержала на виконання цього правочину (ст.216 ЦК України). Позивач не заявляв, що метою його позову є повернення сторін в первісний стан.

Заборона використання найменування юридичної особи іншої організаційно-правової форми

✓ Такий спосіб захисту як заборона використання найменування юридичної особи іншої організаційно-правової форми (без доведення, що відповідне найменування є комерційною (фірмовою) назвою та/або захищене іншими правами інтелектуальної власності, встановленими законом) не передбачений законом, тобто є **неналежним способом захисту**, зокрема з огляду на те, що ПАТ, яке не є (не було) ні членом Колгоспу, ні СБК, немає жодних оформлених відповідно до закону права на відповідне найменування та **не доводить** як використання однією юридичною особою найменування, яке співпадає з найменуванням іншої юридичної особи, при їх різних організаційно-правових формах **порушує права та законні інтереси позивача**.

постанова КГС ВС від 18.12.2024 у справі № 826/7514/17

Оскарження рішень органів управління

- ✓ Заявлено вимогу про визнання недійсним рішення загальних зборів юридичної особи, яке було реалізовано у формі укладення договору дарування. Тобто обрано неналежний спосіб захисту у вигляді вимоги про визнання недійсним саме такого рішення, а не договору, який був укладений на виконання такого рішення.
- ✓ Водночас вимога про визнання недійсним договору дарування була розглянута судами у межах цієї ж справи за позовом юридичної особи (у порядку цивільного судочинства), за наслідками чого у позові було відмовлено, а зазначений договір не було визнано недійсним.
- ✓ Задоволення позовних вимог про визнання недійсним рішення загальних зборів призведе до фактичного перегляду КГС ВС остаточного рішення КЦС ВС у цій же справі.
- ✓ Використання неналежного способу захисту корпоративних прав як способу перегляду остаточного рішення іншого суду (забезпечення принципу res judicata)

постанова КГС ВС від 23.02.2022 у справі № 761/7299/17

Оскарження рішень органів управління

- ✓ Самі по собі спірні рішення загальних зборів учасників господарського товариства про надання згоди на укладення іпотечного договору щодо передачі майна товариства в іпотеку, про внесення змін і доповнень до іпотечного договору, про підтвердження повноважень директора не стосуються та не порушують прав позивачки на участь у загальних зборах та на участь в управлінні товариством.
- ✓ Звернення з позовом про визнання недійсними рішень загальних зборів після спливу тривалого часу з дати їх прийняття та після звернення банком стягнення на іпотечне майно свідчить про те, що позивачка фактично не погоджується з цими прийнятими рішеннями, наслідком яких є укладення товариством іпотечного договору, на підставі якого відбулося вибуття майна з власності товариства на користь банку.
- ✓ Фактично заявлені позивачкою вимоги стосуються майнових прав самого товариства, прав власності товариства на майно, а дійсними підставами та мотивами звернення до суду з такими позовними вимогами є відновлення майнового стану товариства та його учасників.

постанова Корпоративної палати КГС ВС від 01.09.2023 у справі № 909/1154/21

Оскарження рішень органів управління

- ✓ Позовна вимога про визнання недійсними рішень загальних зборів щодо надання згоди на укладення іпотечного договору, на внесення змін і доповнень до іпотечного договору та про підтвердження повноважень директора товариства, заявлена **лише з підстави неповідомлення** позивачки як учасника товариства про проведення загальних зборів **після спливу тривалого часу** з дня прийняття спірних рішень, **не відповідає ефективному способу захисту** прав та інтересів позивачки у цих правовідносинах, **не призведе до повернення майна** у власність товариства, на яке банк уже звернув стягнення, а тому **не відновить жодних майнових прав позивачки** у спірних правовідносинах, а також **не відновить і права позивачки на участь у загальних зборах**.

постанова Корпоративної палати КГС ВС від 01.09.2023 у справі № 909/1154/21

Оскарження рішень органів управління

- ✓ Обраний позивачем спосіб захисту прав у вигляді самого лише визнання недійсним рішення загальних зборів про підтвердження факту наявності згоди загальних зборів на припинення права оренди / суборенди земельних ділянок відповідно до договорів про розірвання з урахуванням збереження чинності самих договорів про дострокове розірвання договорів оренди землі із пайовиками, не призводить ні до захисту, ні до відновлення порушеного права позивача та є неефективним, що є самостійною підставою для відмови у позові

Оскарження рішень органів управління

- ✓ Вимога позивача про визнання недійсним рішення загальних зборів учасників товариства, відповідно до якого позивача було звільнено з посади директора ТОВ, не призведе до поновлення порушених прав позивача, оскільки у разі задоволення позову позивача **не буде автоматично поновлено на вказаній посаді, а відповідної вимоги позивачем заявлено не було.**
- ✓ Вимоги позивача про визнання недійсним рішення загальних зборів та зобов'язання скасувати відповідний запис про державну реєстрації, здійснений на підставі цього рішення, не підлягають задоволенню також з огляду на те, що після прийняття загальними зборами рішення загальних зборів, яким ОСОБА_2 звільнили з посади директора товариства, позивач **не може ставити питання про визнання недійсними наступних рішень загальних зборів учасників** товариства, зокрема рішення, яким ОСОБА_4 звільнити з посади директора товариства та призначили на цю посаду ОСОБА_3, та скасування відповідних записів про державну реєстрацію, адже з моменту втрати позивачем повноважень виконавчого органу товариства, він не може оскаржувати будь-які наступні управлінські рішення останнього. Зміна керівника за цим рішенням загальних зборів жодним чином не стосується прав та інтересів позивача, як виконавчого органу товариства, за захистом яких він звернувся до суду у зв'язку з його незаконним звільненням.

постанова КГС ВС від 15.02.2023 у справі № 910/8343/21

Оскарження рішень органів управління

- ✓ Задоволення таких вимог за позовом позивача призведе до порушення як прав самого товариства на належне управління його діяльністю визначеним ним керівником, так й осіб, які після нього були на законних підставах призначені на цю посаду.
- ✓ Визнання недійсним рішення загальних зборів про звільнення ОСОБА_2 та скасування відповідного запису про зміну керівника не матиме наслідком визнання недійсним рішення загальних зборів учасників про звільнення ОСОБА_4 з посади директора товариства та призначення на цю посаду ОСОБА_3. Відповідні вимоги повинні доводитись на загальних підставах тими особами, які мають право відповідної вимоги. Втім, як вже зазначалось, ОСОБА_2 не є такою особою.

постанова КГС ВС від 15.02.2023 у справі № 910/8343/21

Оскарження рішень органів управління

- ✓ Позовна вимога про визнання недійсним рішення правління є належним способом захисту, який передбачений законом.
- ✓ Водночас, у цьому випадку, урахувуючи, що позивач намагається захистити своє право на поновлення на посаді, відповідно, ефективним та повним способом захисту, який буде відповідати принципу процесуальної економії, окрім вимоги про визнання недійсним рішення правління (оформлені протоколом) є вимоги про скасування реєстраційної дії в ЄДР та поновлення позивача на посаді, що стали наслідком оспорюваного рішення правління.
- ✓ Адже саме по собі визнання недійсним рішення правління (про припинення повноважень та відкликання позивача з посади голови правління) не призведе до повного та ефективного поновлення права позивача (фактично права на поновлення на посаді), а саме - автоматичного поновлення позивача на посаді.

постанова КГС ВС від 31.01.2024 у справі № 910/6009/22

Оскарження рішень органів управління

- ✓ Особливістю цієї справи є те, що предметом позову є, зокрема, оскарження рішення загальних зборів про схвалення значних правочинів та правочину, щодо якого є заінтересованість.
- ✓ Чинне законодавство прямо передбачає, що акціонер, вправі захищати свої безпосередні законні інтереси, шляхом оскарження рішення загальних зборів, з підстав, передбачених ч. 1 ст. 68 Закону України "Про акціонерні товариства», виключно після отримання відмови у викупі належних йому голосуючих акцій.
- ✓ Водночас надане акціонеру вказаною нормою право оскаржувати рішення загальних зборів не створює беззаперечного обов'язку суду визнавати такі рішення недійсними і не звільняє позивача від обов'язку довести порушення своїх прав чи інтересів.
- ✓ За відсутності спору щодо необхідності проведення самої процедури обов'язкового викупу належних позивачу акцій, вимоги позивача про скасування рішень Наглядової ради та загальних зборів Товариства не забезпечать йому реалізацію права на обов'язковий викуп належних йому акцій за ціною, яку він вважає справедливою.
- ✓ У цій справі немає спору щодо наявності волевиявлення позивача продати належні йому акції в процедурі обов'язкового викупу, спірним є лише питання про вартість акцій, щодо визначення якої у кожної зі сторін є своя позиція.

постанова КГС ВС від 11.01.2024 у справі № 904/1147/23

Визнання недійсним рішення установчих зборів

- ✓ **Визнання недійсним рішення установчих зборів про створення ОСББ та визнання недійсним статуту юридичної особи за рішенням суду не тягне за собою ліквідацію юридичної особи** та не призводить до припинення ОСББ.
- ✓ **Отже, визнання недійсним рішення установчих зборів про створення ОСББ та визнання недійсним статуту юридичної особи, яка існує тривалий час і за період свого існування набула відповідних прав і обов'язків, не призведе до поновлення прав і законних інтересів співвласника ОСББ, який звертається з таким позовом, втім свідчить про втручання суду в діяльність ОСББ, яке втрачає юридичну підставу створення та статутний документ, який визначає обсяг правил, що регулюють правовий стан юридичної особи, відносини, пов'язані з внутрішнім управлінням, стосунки з іншими організаціями чи громадянами, що свідчить про порушення інтересів як ОСББ, так і інших його співвласників, що є недопустимим.**
- ✓ **Належним способом захисту у разі допущені при створенні юридичної особи порушення, які не можна усунути, є позов учасника юридичної особи або органу державної влади про ліквідацію юридичної особи** (п. 2 ч.1 ст.110 ЦК).

постанови КГС ВС від 06.07.2022 у справі №910/2396/20; від 23.02.2023 у справі №910/19030/20; від 13.12.2023 у справі №925/430/22

Верховний
Суд

Касаційний господарський суд

Дякую за увагу!

